

3. Про цифровий контент та цифрові послуги: Закон України від 10.08.2023 № 3321-IX [Електронний ресурс] // Офіційний вебпортал Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#Text> (дата звернення: 11.11.2025).

4. Про схвалення Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках: розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2024 р. № 1351-р [Електронний ресурс] // Офіційний вебпортал Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1351-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 11.11.2025).

DOI 10.70286/ISU-12.11.2025.010

ПОЗИТИВНІ ДІЇ ЯК МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ МАТЕРІАЛЬНОЇ РІВНОСТІ У ПРАВІ США

Барінов Артем

аспірант

ORCID ID: 0009-0000-9311-3108

Науково-дослідного інституту права
імені князя Володимира Великого

Міжрегіональної академії управління персоналом, Україна

Ключові слова: позитивна дискримінація, рівність, дискримінація, суттєва рівність, Верховний Суд США, соціальна справедливість

Проблематика рівності у праві США традиційно перебуває в центрі конституційних дискусій, починаючи від ухвалення Чотирнадцятої поправки до Конституції США (1868 р.) і закінчуючи сучасними справами, що визначають межі позитивних дій (affirmative action).

Позитивні дії стали відповіддю на історичну нерівність, яка виявилася результатом рабства, сегрегації, расових і гендерних упереджень. У другій половині ХХ століття вони стали складовою політики уряду, спрямованої на забезпечення реальної, а не лише формальної рівності у сфері освіти, державної служби та приватного сектору.

У сучасному розумінні affirmative action – це комплекс правових і адміністративних заходів, спрямованих на збільшення участі представників меншин у суспільному житті, зокрема через переваги при вступі до університетів чи працевлаштуванні.

Позитивні дії ґрунтуються на ідеї матеріальної рівності (substantive equality) - концепції, що передбачає не лише заборону дискримінації, але й обов'язок держави активно усувати її наслідки.

Як зазначає Касс Санстейн, рівність не може зводитися лише до формальної заборони дискримінації; вона потребує механізмів перерозподілу можливостей у межах публічної політики (Sunstein, 1994).

На відміну від формального підходу, який закріплений у рішенні *Plessy v. Ferguson* (1896), концепція позитивних дій виходить з того, що "рівне ставлення до нерівних зберігає нерівність". Саме тому держава має право й обов'язок застосовувати диференційований підхід для досягнення фактичної рівності.

Поворотним моментом стала справа *Regents of the University of California v. Bakke* (1978), у якій Верховний суд визнав неконституційним використання жорстких расових квот, але підтвердив можливість урахування етнічної приналежності як одного з критеріїв відбору студентів. Суд уперше наголосив, що різноманіття (diversity) є переконливою державною метою (compelling governmental interest), яка виправдовує застосування позитивних дій.

Подальші рішення - *Grutter v. Bollinger* (2003) та *Fisher v. University of Texas* (2016) - деталізували цю позицію, наголошуючи, що такі заходи мають бути тимчасовими, вузько спрямованими (narrowly tailored) і застосовуватися лише у випадках, коли існує переконливе державне обґрунтування. Суд визначив, що позитивні дії є допустимими, якщо вони:

- не встановлюють абсолютних преференцій;
- передбачають індивідуальний підхід;
- мають часові обмеження.

Однак, рішення *Students for Fair Admissions v. Harvard* (2023) поставило під сумнів саму ідею позитивних дій, фактично повернувши США до формальної рівності. Суд зазначив, що врахування раси при вступі до університетів суперечить принципу рівного захисту.

Ключовим контраргументом проти affirmative action є феномен "зворотної дискримінації" (reverse discrimination), коли особи, які не належать до меншин, зазнають обмежень у правах через існування позитивних програм.

Критики, зокрема Річард Девлін, вказують, що подібна практика руйнує принцип рівних можливостей і може призвести до нової форми нерівності.

Водночас прибічники позитивних дій, серед яких Кімберлі Креншоу (*Crenshaw, 1988*), наголошують, що дискримінація має системний характер, тому її подолання потребує активних інституційних зусиль, а не пасивного "невтручання".

Американський досвід має значення для інших правових систем, зокрема ЄС, де також допускається застосування "special measures" для досягнення фактичної рівності. Проте право Європейського Союзу передбачає більш суворі пропорційні критерії.

Позитивні дії є необхідним, хоча й складним інструментом досягнення соціальної справедливості. Вони підтверджують, що матеріальна рівність вимагає не лише рівних прав, але й рівних можливостей. Водночас

сучасна тенденція американського конституційного права свідчить про зростання скепсису щодо будь-яких форм диференціації. Майбутнє affirmative action, ймовірно, полягатиме у трансформації в соціально-економічні програми підтримки, що уникатимуть прямого посилення на расу чи стать, але зберігатимуть інклюзивну мету.

Список використаних джерел

1. Regents of the University of California v. Bakke, 438 U.S. 265 (1978).
2. Grutter v. Bollinger, 539 U.S. 306 (2003).
3. Fisher v. University of Texas, 579 U.S. 365 (2016).
4. Students for Fair Admissions v. Harvard, 600 U.S. 181 (2023).
5. Crenshaw, K. *Race, Reform, and Retrenchment: Transformation and Legitimation in Antidiscrimination Law*. Harvard Law Review, Vol. 101, 1988.
6. Sunstein, C. *The Anticaste Principle*. Michigan Law Review, Vol. 92, 1994.
7. Devlin, R. *Affirmative Action and the Rule of Law*. Oxford University Press, 2017.